

VATVÂT, Reşidüddin

rını da Muhammed Fehmî neşretmiştir (*Mecmû'atü Resâ'ili Reşidüddin el-Vatvât*, I-II, Kahire 1315). H. Horst on mektubu Almanca'ya tercüme etmiş (ZDMG, CXVI [1966], s. 23-43), Zemahşerî'ye yazdığı mektup da ayrıca neşredilmiştir (*Resâ'ilü'l-bülegâ'*, nşr. Muhammed Kürd Ali, Kahire 1954, s. 378-381). 4. *Le'tâ'ifü'l-emşâl ve tarâ'ifü'l-aqvâl*. Arapça 281 meselin Farsça tercüme ve şerhi olup mukaddimeden sonra Fars alfabesine göre yirmi sekiz bölüme (bab) ayrılmış, mesellerin ilk harfine göre alfabetik düzenlenmiştir (nşr. Seyyid Muhammed Bâkir Sebzevârî, Tahran 1358 hş.; nşr. Habîbe Dânişâmuz, Tahran 1376 hş.). 5. *Ma'tlûbü külli tâlib min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib* (*Terceme-yi Şad Kelime*). Eserde Hz. Ali'nin Câhiz tarafından derlenen 100 hikmetli sözünün Farsça tercüme ve açıklaması, ayrıca ikişer beyit halinde manzum çevirisi yer almaktadır (Tebriiz 1259, 1312; Tahran 1304; nşr. Mîr Celâleddin Muhaddis Urmevî, Tahran 1348 hş.; Lat. tercümesiyle, nşr. Stickel, Jena 1834; Alm. tercümesiyle nşr. M. H. L. Fleischer, Leipzig 1837; İng. tercümesiyle, nşr. Harley, Calcutta 1927). *Vatvât, Neşrû'l-le'âlî min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Alî* de ise Hz. Ali'nin özlü sözlerini açıklama ve yorum yapmadan bir araya getirmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn'den diğer üçünün 100 hikmetli sözünü de ayrı ayrı derleyerek Farsça'ya çevirip şerhetmiş, ikişer beyit halinde manzum çevirilerini de yapmıştır. Bunlar *Tuḥ-fetü's-şadîk ile's-şadîk min kelâmi emîri'l-mü'minîn Ebî Bekri's-Şiddîk, Faşlü'l-ḥittâb min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Ömer b. el-Ḥattâb ve Ünsü'l-lehfân min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Osmân b. 'Affân* adını taşımaktadır. *Vatvât*, kendisinin Arapça hikmetli sözlerinden 100'er tanesinin de *Ġarâ'ibü'l-kilem fi reġâ'ibi'l-ḥikem, Ġurerü'l-aqvâl ve durerü'l-emşâl, el-Kilemü'n-nâşiha ve'l-ḥikemü's-şâliha, Mefâtiḥu'l-ḥikem ve meşâbiḥu'z-zulem, Münyetü* (*Buġ-yetü'l-mütekellimîn ve ġunyetü'l-müte'allimîn, 'Uḫüdü'l-le'âlî ve su'üdü'l-leyâlî, Cevâhirü'l-ḳalâ'id ve zevâhirü'l-ferâ'id* adıyla yedi risâlesinde toplamıştır. 6. *Bedâyi'u't-tarşî'ât ve revâyi'u't-tescî'ât* (nşr. Muhsin Zâkir el-Hüseynî, *el-Ma'ârif*, XX/1 [Tahran 1382/2003], s. 3-49). *Vatvât*'in diğer bazı eserleri de şunlardır; *Risâle-i 'Arûz* (Arap ve Fars şiirindeki aslî ve fer'î yirmi dokuz bahir hakkındadır, nşr. Ahmed Ateş – Abdülvehhâb Tarzî, *Farsça Grameri* içinde, İstanbul 1962, s. 252-262), *el-Fevâ'idü'l-alâ'iyye, Muḥtaşar*

der Taşhîfât, Münşe'ât, Nuḫüdü'z-zevâhir ve 'uḫüdü'l-cevâhir (Arapça-Farsça sözlük), *'Umdetü'l-bülegâ'* ve *'udde-tü'l-fuşaḥâ'* (eserlerin yazma nüshaları için bk. Şerîfî, I, 454-455; Ateş, X [1959], s. 1-24; *Mu'cemü'l-maḥtûḫâtü'l-mevcûde*, II, 1349-1350).

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin Vatvât, *Ḥadâ'iku's-siḥr fi deḳâ'iki's-şî'r* (nşr. Abbas İkbâl Âştîyânî), Tahran 1308 hş., neşredenin girişi; *Nâmeḥâ-yi Reşidüddin Vatvât* (nşr. Kâsım Tûyserkânî), Tahran 1338 hş., neşredenin girişi, s. 3-133; Beyhâkî, *Tetimme*, I, 166; İbn İsfendiyâr, *Târiḥ-i Ṭaberistân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1320 hş., s. 109-112; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*: *İrşâdü'l-erib* (nşr. D. S. Margoliouth), Kahire 1925, VII, 91-95; Avfî, *Lübâb*, I, 80; Cüveynî, *Târiḥ-i Cihângüşâ*, II, 6-11, 17; Müstevfî, *Târiḥ-i Ġüzide* (Nevâî), s. 756; Devletşâh, *Tezkiretü's-şu'arâ'* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tahran 1337 hş., s. 98; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât* (nşr. M. Emîn el-Hancî), Kahire 1326, s. 97; Rızâ Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşaḥâ'* (nşr. Mûzâhir Musaffâ), Tahran 1339 hş., II, 655; Browne, *LHP*, II, 330-333; Bediüzzaman Fîrûzânfer, *Sûḥan ü Sûḥanverân*, Tahran 1318 hş., I, 345-356; Safâ, *Edebiyyât*, II, 628-636; Sakhaulah, "Raşid's Life and Literary Activity", *Professor Muhammad Shafi' Presentantion Volume* (ed. S. M. Abdullah), Lahore 1955, s. 201-220; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 551-554; Şerîfî, "Reşid-i Vatvât", *Ferhengnâme-i Edebi Fârsi* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380/2001, I, 449-455; *Mu'cemü'l-maḥtûḫâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbül ve Ânâḫûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1349-1350; Ahmet Ateş, "Raşid al-Din Vatvât'ın Eserlerinin Bazı Yazma Nüshaları", *TD*, X (1959), s. 1-24; Zehra Bilgegil, "Raşid al-Din Vatvât'ın Abkâr al-Afkâr fi'r-Resâil va'l-Aş'âr İsimli Eserinin Yeni Bir Nüshası", *TTK Belleten*, LVII/220 (1993), s. 747-750; M. Nazif Şahinoġlu, "Vatvât", *İA*, XIII, 235-240; F. C. de Blois, "Raşid al-Din Watvât", *EI²* (İng.), VIII, 444-445.

DERYA ÖRS

VÂV

(الواو)

Arap alfabesinin yirmi yedinci harfi.

Osmanlı alfabesinin yirmi dokuzuncu, ebced tertibinin ve Fenike alfabesinin altıncı harfi olup ebced hesabında sayı değeri 6'dır. Fenike alfabesinden gelen *vâv* adı değişmeden Ârâmîce, İbrânîce ve Arapça'ya geçmiştir. Fenike dilinde *vav* "çivi, kama, gemi direği, desteği" demektir. Harfin biçim evrimi daha çok son anlamla ilgili olduğunu göstermektedir. Halîl b. Ahmed'e göre Arapça'da *vav* "büyük hörgüçlü deve" (ve "zayıf adam") anlamındadır (*el-Hurûf*, s. 31).

Arapça'da *vav* sesi, iki dudağın birbiri üzerine kapanmadan bir miktar aralık kal-

ması (infittâh sıfatı) ve iki yanlarının biraz yuvarlak oval bir biçim almasıyla çıkarılır. Bu sebeple çift dudaksıl bir sese sahip bulunduğu gibi dudakların kapanmayıp havanın sızmasına imkân sağlamasıyla da sızıcı bir ses niteliği taşır. Sâmiye'de *vav* çift dudaksıl bir sızıcıdır. Aynı mahreçten çıkan "m" ve "b" de ise dudaklar birbiri üzerine kapanır (intibak) ve hava sızması olmaz. İbn Sînâ'ya göre *vav* "fâ"nın mahrecinden çıkar, ancak "fâ"ya nisbetle daha hafif bir hava basıncına sahiptir ve daha yumuşak (rihvet) bir ses özelliği taşır (*Meḥâricü'l-ḥurûf*, s. 20). Bu durumda "vâv"ın mahreç sahası dudaklardan dil ucuna doğru bir yayılma gösterir. Uzatıcı ünlü (med harfi) görevi yapan "vâv"ın mahrecinin ağız boşluğu olduğu fikri genel kabul görmüşse de Sîbeveyhi ile Ca'berî bunun da hareketli "vâv"ın mahrecinden çıktığını belirtir. Özellikle Kur'an kıraatinde önü üstün olan sâkin *vav* yumuşak bir sesle telaffuz edildiğinden "lîn harfi" adı verilir. Kendisinden sonra sâkin bir harf gelince bu *vav*, uzun-yumuşak bir sesle çıkarıldığından "lîn meddi" diye anılır; "اَلْوَو" lîn harfine, "اَلْوَو" ise lîn meddine örnek teşkil eder. Modern fonetikçiler "vâv"ın telaffuzunda dil kökünün art damağa yaklaştığını, bu sebeple onun dudaksıl-art damaksıl bir ses olduğunu kabul eder (Gânim Kaddûrî el-Hamed, s. 217). Günümüz Türkçe'sinde *vâv* sesi, söylenişi ön dişlerle de ilgili görülerek "yarım vokal çift dudaksıl, daraltıcı, ötümlü diş dudaksıl ünsüz" biçiminde tanımlanmıştır.

Vav Arapça kelimelerin bünyesinde asıl harf (vecd, cevz, adv), ayrıca ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci zâit harf (kevşer, cedvel, cürmûk, ḥayzebûn) şeklinde bulunabilir. Bir kelimeyi daha üst bir kalıba aktarma işlevi gören ilhak "vâv"ı da zâittir; "جهر" nin "جهور" şeklinde üçlü kalıptan dörtlüye aktarılması gibi. Üçüncü tekil şahıs zamirinde "4" okunuşta var olan, bazan da "هم، كم، تم" zamirlerinin sonuna eklenecek uzatma işlevi gören "vav"lar da zâittir: "همو، كمو، تمو" gibi. Kesre ve tenvin kabul etmeyen (gayr-i munsarif) Ömer (عمر) ismiyle karışmasını önlemek için Amr (عمرو) isminin sonuna ref' ve cer halinde zâit bir *vav* eklenir. Nasb halinde ise -Ömer ismi tenvin alamayacağından- buna ihtiyaç duyulmaz. Yine aynı grafik yapıya sahip "أبي" grubunu "إبى" harf-i cerrinden ayırmak için "أولات، أولاء، أولي، أولو، أولئك" ve "أولئك، أولئك" den ayırmak amacıyla eklenen *vav*lar (vâv-ı fârika) ziyade olup uzatma vazifesi görmez. Hemzenin ötreli olduğunun göstergesi biçiminde altına destek ögesi olarak konu-

lan vav da (vâv-ı hattıyye) zâittir: “جَزَاؤُكُمْ” gibi. Vav acıma ve acınma ünlemi olan “nüdbe”nin sonuna acının ağırlığını, uzunluğunu ve derinliğini bildiren bir harf şeklinde gelebilir: “وا زيدو” (vah Zeyyd) gibi. Bu vav nidâyı pekiştirmek üzere münâdâ-nın sonuna da gelir: “يا زيدو” gibi. “داود، ” داود، ” gibi vav’la birleşen uzatan vav imlâda düşürülmele birlikte bunun “داود، طاووس” şeklinde yazılması daha uygun görülmüştür.

Vav morfolojik yapı değişikliği çerçevesinde söyleniş hafifliği sağlamak gibi amaçlarla hemze, elif, yâ ve “tâ”ya dönüşebilir. Baştaki “vâv”ın hemzeye dönüşmesi câizdir: “وجوه / أجوه، وناة / أناة، وشاح / إشاح” gibi. Eliften sonra gelen vav hemzeye dönüşür: “دعاو / دعاء، قائل / قائل” gibi. Hemzenin “vâv”a dönüştürülmesi de bazı örneklerde câiz görülmüştür. “أزخ / وزخ، آخي / واخي” gibi. Dişil hemzesi de ikil, çoğul ve nisbet halinde “vâv”a dönüştürülür: “حمراء ← حمراوان، ” حمراء ← حمراوات، حمراوي” (İbn Cinnî, II, 573-576). Soru hemzesiyle birleşen ikinci hemze yine telaffuz hafifliği için “vâv”a dönüştürülebilir: “أنزل / أونزل” (Sâd 38/8) gibi. Bu konumda bazan ölü fetha olan soru hemzesi de “vâv”a dönüştürülür: “أأمنتهم / وأمنتهم” (el-Mülk 67/16) gibi. Önü kesre olan vav “yâ”ya dönüşür: “موزان / ميزان، قوام / قيام، ” غزو ← غزوي” gibi. Önü ötre olan yâ “vâv”a dönüşür: “ميقن / موقن” gibi. İlkî sâkin olarak vav ile yâ birleşirse vav “yâ”ya dönüşür: “سيود / سيود، ميوت / ميت” gibi. Fiil çekimlerinde 4, 5 ve 6. harf olarak bulunan “vav”lar telaffuz hafifliği sağlamak için “ya”ya dönüşür: “غزو ← أغزيت، تغزيت، تغزينا، شرو ← اشتريت، ” دعو ← استدعت” gibi. İlk harfi vav olan fiil “iftîâl” babına aktarılınca vav “tâ”ya dönüşür: “وصل ← اوصل ← اتصل” gibi. Şu örneklerde “vâv”ın “tâ”ya dönüşmesi, zayıf ses olan “vâv”ın daha güçlü bir ses olan tâ ile

değişimi gibi fonetik bir olguya dayanır: “وقي ← تقي، وقوى ← تقوى، وقبور ← تقبور” gibi (Sîbeveyhi, IV, 334). Ardarda gelen iki “vâv”ın telaffuzu ağır olduğundan ilk “vâv”ın hemzeye, bazan “tâ”ya veya “dâl”a çevrilmesi câiz görülmüştür: “وصل ← وواصل” gibi (a.g.e., IV, 333).

Arap dilinde vav harfi lugavî ses dönüşümü planında hemze, b, t, ħ, ħ, d, z, r, z, ŧ, ʿ (ayn), ğ, l, n, h harfleriyle değişim ve dönüşüm geçirerek birçok sesteş ve anlamdaş kelimenin doğmasına imkân vermiştir: ʿ / v: ebb / vebb (saldırmak); b / v: bez' / vez' (küçümsemek); t / v: tücâh / vüçâh (karşı), z / v: zerâ / verâ (halk), r/v: kafr / kavv (izlemek), l / v: lezz / vezz (vurmak), n / v: neşr / veşr (yarmak) ... gibi.

Eski Türkçe’de vav sesi yoktur. İlk defa Uygur metinlerinde Arapça ve Farsça’dan gelen kelimelerde ortaya çıkmıştır. Arapça ve Farsça asıllı kelimelerdeki “vav”lardan önce yer alan “i, e” ünlüleri “u, ö”ye dönüşür: dîvâr / duvar, tevbe / tövbe, nevbet / növbet / nöbet, mevcud / mövcud (Âzerîce) gibi. Çağatayca’da “vav”dan önceki “o” “a”ya dönüşür: soğuk / sovuk / savuk, koğ- / kov- / kav- (kovmak) gibi. Türkiye Türkçesi’nde “o, ö”yü izleyen “g, ğ”ların “v”ye dönüştüğü görülür: koğmak / kovmak, oğmak / ovmak gibi. Anadolu Türkçesi’nde v → f gelişmesi XVI. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır: uvak / ufak, yuvka / yufka, övke / öfke gibi. Âzerî Türkçesi’nde n → v gelişmesi olmuştur: elin / elüv, dilin / dilüv gibi.

Arap dilinde edat olarak “vâv”ın birçok çeşidi ve bunlara bağlı farklı anlamları bulunmaktadır. 1. Atif “vâv”ı. Çok kullanılması sebebiyle bağlaçların esasını teşkil eder. Aynı i’rab konumundaki iki öğeyi (kelime veya cümle), Basra mektebine göre öncelik-sonralık şartı olmadan birbirine bağlama ve i’rab hükmünde ortak etme vazifesi görür. Fiilin isme veya ismin fiile atfedilmesi anlamca birbirine dönüştürülmesi konumuna göre olur. “صاقَابٌ وَيَقْبَضُنْ” (el-Mülk 67/19) örneğinde görüldüğü gibi (cümleler arasında “ve” bağlacının getirilip getirilmemesindeki semantik nüanslar için bk. FASIL: İSTİNÂF: VASIL). 2. Veya (ev) anlamında vav. Atif vavı bölümlenme, serbestlik veya muhayyerlik bildirme konumundaysa “ev” anlamı bildirir. “فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع” (Kadınlardan beğendiğinizle ikişer veya üçer ya da dörder olarak evlenebilirsiniz) (en-Nisâ 4/3) gibi. 3. “Bâ” harf-i cerri anlamında vav. “أنت أعلم ومالك” (Sen malını daha

iyi bilirsin) gibi. 4. Lâm-ı ta’lil anlamında vav. “ياليتانرد ولا تكذب” (İnlatkâz bâiat raba) (Rabimizin âyetlerini yalanlamamak için keşke bir defa daha dünyaya gönderilsek!) gibi. 5. Muzârî fiili nasbden atif “vâv”ı. Emir-nehiy, soru, arz, temenni-tahzîr, dua, nefiy ve şart gibi inşâ / talebî formdaki yapıların cevabında muzârînin başında gelen vav. Muzârî gizli bir “أَنْ” ile nasbedilmesi olarak mukadder bir masdara atfedilir: “زني” “ليكن منك زيارة وإكرام مني” “واكرامك” konumundadır. Bazan ma’tûf aleyh olan masdar açık (zâhir) olur: “ولبس عباءة وتقرعيني / أحب إلي من لبس الشفوف” (Çul giymem ve gözümün aydın olması / Parlak giysiler giymemden daha hoş gelir bana). 6. Söz başı (istînâf / ibtidâ) “vâv”ı. Yanındaki cümleyle ilgisi kesik olan sözün başında bulunur. “لاتاكل السمك” “وتشرب اللبن” (Süt içmişken balık yeme) cümlesinde ki vav sözbâşi “vâv”ı kabul edilirse süt içme eyleminin önüyle ilgisini keser. Vav atif (تشرب) veya maiyyet (تشرب) “vâv”ı olsaydı nehiy iki eylemi de kapsamış olacaktı. 7. Hal “vâv”ı. Cümle olan halin başına gelir ve hali hal sahibine bağlama vazifesi görür. Vavlı hal terkibi temel cümle ve hal cümlesi şeklinde çift haber konumunda bulunduğundan daha pekiştirmeli bir anlatım sağlar. Zülhâle dönen bir zamir içeren veya içermeyen isim cümlesi, fiili başında açık veya gizli (قد) bulunan mâzî veya olumlu muzârî olan fiil cümlesi formundaki hal cümlelerine “vâv”ın gelmesi zorunludur: “لم تؤذوني وقد تعلمون أنني رسول الله إليكم” “زرتك والشمس طالعة، جاء علي وهو” (es-Saf 61/5) “يضحك، زرتك وقد طلعت الشمس” örneğinde görüldüğü gibi. 8. Yemin (kase) “vâv”ı. Yemin bildiren ve zamiri değil zâhir ismi cerreden harf-i cerdir. Birçok âyette ardarda gelen bu tür “vav”lardan sadece ilki yemin “vâv”ı olup diğerleri ona atfedilmiş sayılır. Her biri yemin “vâv”ı olsaydı kendileri için ayrı ayrı cevap takdir edilmesi gerekirdi “والتين والزينون وطور سينين” (et-Tîn 95/1-2) gibi. 9. Vakit bildiren vav. Anlamca hal “vâv”ına yakındır: “اعمل وانت” “صحيح، أي في وقت صحتك” (Sağlıklı olduğun zaman çalış) gibi. 10. “Maa” anlamındaki vav. Mef’ûl maah başındaki vav olup kendisinden önce cümle yahut “mâ” veya “keyfe” soru edatları bulunur. a) Cümle: “سرت والنهر” (Nehir boyu yürüdüm). b) Mâ: “ما لك وعبد الله؟” (Senin Abdullah’la ne alıp veremediğin var?). c) Keyfe: “كيف أنت وقصعة من تريدا؟” (Bir tabak tiritile nasilsin?) gibi. 11. Rubbe “vâv”ı. Ziyade harf olup kendisinden sonra gizli rubbe (nice) harf-i cerriyale lafzan mecur, mahallen merfû (mübtedâ) olan nekre bir isim gelir. İzleyen cümle bu mübtedânın haberi durumundadır. Aslinin atif “vâv”ı veya

Bursa Ulucamii’nde Vav kompozisyonu

rubbe cer harfinin yerine geçen bir harf olduğu belirtilir. “وبلدة ليس لها أنيس” (Nice bir belde ki hiçbir candası yok) gibi. 12. Lüsûk “vâv”ı. Sifat cümlesinin başına gelen zâit bir harf olup sıfatın mevsufa yapışan / yakışan sabit ve kesin bir özellik taşıdığını pekiştirme işlevi görür: “وعسى أن تكرهوا شيئا وهو خير لكم” (Sizin için tamamen hayırlı olan bir şeyi nâhoş görebilirsiniz) (el-Bakara 2/216) ve, “سبقتلون سبعة وثامنهم كلبهم” (Onlar, “Ashâb-ı kehf sekizincileri, onlardan biri konumundaki köpekleri olan yedi kişidir” diyecekler) (el-Kehf 18/22) örneklerinde görüldüğü gibi. Bazı nahivciler bu âyetleri “nekreden hal gelir” kuralının kanıtı saymıştır; zira aynı âyetin baş tarafındaki iki cümlede geçen benzer ifadeler “vav”sız olarak doğrudan sıfat biçiminde gelmiştir. 13. Sekiz (semâniye) “vâv”ı. İsim, sıfat, durum sayımı veya sıralamalarında sekizinci sıradakinin başına gelen “vav”dır. Araplar yedi sayısını tek ve çift sayıları kendisinde toplayan tam sayı kabul ettiklerinden sayım ve sıralamalarda yedinci sıradaki ile söz tamamlanmış sayılır ve sekizinci sıradakinin başına söz başı “vâv”ı getirirler. “التائبون العابدون... والناهون” (et-Tevbe 9/112); “مسلمات مؤمنات... وأبكارا” (et-Tahrîm 66/5) gibi. 14. Ziyade (ikhâm) “vâv”ı. Kûfe mektebi nahivcileriyle Ahfeş el-Evsat ve İbn Mâlik et-Tâi gibi bazı Basra nahivcileri, bir kısım âyetlerde şart cümlesinin cevabı konumundaki cümlelerin başında yer alan “vav”ları ziyade saymıştır. “حتى إذا جاؤها وفتحت أبوابها وقال لهم: فلما أسلما وتله للجبين (ez-Zümer 39/73); “فلما ذهبوا به (es-Sâffât 37/103-104); “وناديها” (Yûsuf 12/15) gibi. 15. Müzekker çoğul zamiri olan vav. Fiillere bitişen merfû “vav”lardır. “كتبوا، يكتبون، اكتبوا” gibi. Ahfeş el-Evsat ile Ebû Osman el-Mâzinî bunları âkil müzekker çoğul harfi saymıştır. Cümle başındaki fiilin tekil olması genel kural konumunda bulunmakla birlikte Tay, Ezd-i Şenûde veya Belhâris lehçesinde baştaki fiil ikil ve çoğul da gelebilmektedir. Bu durumda fiillere bitişen ikil elifi, çoğul “vâv”ı ve “nûn”u zamir değil ikil ve çoğul âlâmeti olan harfler olup asıl fâiller bunları izleyen zâhir isimlerdir. Ancak bunları fâil zamiri sayıp zâhir isimleri mübtedâsı gizli haber şeklinde değerlendiren i’rab tarzı da vardır: “ثم عموا وضموا كثير منهم” (el-Mâide 5/71); “وأسروا التجوى الذين ظلموا” (el-Enbiyâ 21/3); “أكلوني البراغيث” gibi. 16. Müzekker çoğul ve ref’ âlâmeti olan vav. Akıl sahibi müzekker varlıkların isim ve sıfatlarına merfû konumunda takılan harftir: “زيدون، مسلمون” gibi. Bu vav düzenli eril çoğul (sâlim müzekker cemi) olma şartlarını taşımayan bazı kelimelere sadece şekil ba-

kımından eklenir. Bu tür kelimelere düzenli eril çoğulun mülhakları denir: “İsrûn, şelâşûn, ûlûn, ehlûn, sinûn, arazûn, ‘izûn, Kinnesrûn” gibi. 17. Dolgu (işbâ) “vâv”ı. Şiirde vezni denkleştirmek için kelimenin bünyesine eklenen ziyade bir harftir: “فأنظر ← برقع ← برقعون” gibi. Bu vav ilk mısra sonu tef’ilesi demek olan aruz ile ikinci mısra sonu tef’ilesi olan darbına gelirse itlâk (kafiye, sıla) “vâv”ı diye anılır. 18. Müzekkerlik “vâv”ı. Eril-tekil zamiri uzatan vavdır “ه ← ه ← هو”. 19. Hatırlama (tezekkür / tizkâr) “vâv”ı. Bir mahzufun olduğuna delâlet etmek üzere duruşta ötreli harfi uzatan vavdır. Üstünlü olsaydı uzatan öge elif, kesreli olsaydı yâ olacaktı “يقوم ← يقومون” gibi. 20. Duruş (vakıf) “vâv”ı. Cümle içinde merfû i’rabını taşıyan nekre ismi konu edinip soran “من” kelimesine eklenir: “جاء رجل / رجلان / نساء ← من؟” gibi. Bu tür vav duruşta nekreyi belirginleştirme (işbâ) işlevi de görür: “جاء رجل ← رجلا” gibi. 21. İnkâr “vâv”ı. İnkâr bildiren soru hemzesinin dahil olduğu ismin sonuna duruş (sekt) “hâ”sından önce gelerek inkârı pekiştirme vazifesi görür: “نجح زيد ← أزيدوه؟” (Zeyd başarıldı; Zeyd miii?) gibi. Kimi zaman “vâv”ın yerine elif yahut yâ da bu vazifeyi görür. 22. Çevirme (sarf) “vâv”ı. Dahil olduğu ögenin önüne atfedilmesi anlamca doğru olmadığı için onu önündeki kısımdan çekme / çevirme işlevi görür: “لا تله عن خلق وتأتي مثله” (Benzerini yapıp durduğun bir huyu başkasına yasaklama) gibi. 23. “İz” “vâv”ı. Hal veya ibtidâ konumundaki bazı “vav”lar zaman zarfı vazifesi görür. “أتيتك والسماء ممطر” ve “يغشى طائفة منكم وطائفة قد أهمتهم أنفسهم” (Âl-i İmrân 3/154) gibi.

Vav harfinin gerek şekli gerek sembolik anlamı bakımından Türk hat sanatında da önemli bir yeri vardır. Anne rahmindeki çocuğa ve secde halindeki insana benzeriyle sadakat ve tevazuu, ilk harfi olduğu Cenab-ı Hakk’ın vahdâniyet sıfatı ve vâhid ismini simgelemesi, ayrıca ebced hesabına göre 6 sayısına karşılık olması bakımından imanın altı esasına işaret etmesi sebebiyle hattatlar hem “âmentü” yazılı levhalarda bu harfi öne çıkarmışlar hem de sadece bu harften oluşan levhalar düzenlemişlerdir. Ayrıca karşılıklı iki vav harfinin ebced hesabıyla Allah lafzının karşılığı olan 66’ya tekabül etmesi sebebiyle de “müsennâ” denilen yazı çeşidinde çifte vav çokça kullanılmış, bazı tarihî camilerin duvarları tek veya çifte “vav”lı levhalarla tezyin edilmiştir (bk. MÜSENNÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Hafîl b. Ahmed, *el-Hurûf* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1389/1969, s. 31; Şibeveyhi, *el-*

Kitâb (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, IV, 431-436; ayrıca bk. tür.yer.; Ebû’t-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü’l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dımaşk 1379-80/1960-61, I, 84, 149, 312, 347, 394; II, 28, 95, 99, 152, 292, 321, 332, 457; İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i’râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dımaşk 1405/1985, II, 573-650; Ali el-Hevî, *el-Üzhiyye fi’l-ilmî’l-hurûf* (nşr. Abdülmuîn el-Mellûhî), Dımaşk 1401/1981, s. 231-240; İbn Sinâ, *Me’hâricü’l-hurûf* (nşr. ve trc. Pervîz Nâtil Hânlerî), Tahrân 1333, s. 20, 41; İbn Abdünnûr, *Raşfû’l-mebânî* (nşr. Ahmed M. el-Harrât), Dımaşk 1405/1985, s. 473-502; Hasan b. Kâsim el-Murâdî, *el-Cene’d-dâni fi hurûfi’l-me’ânî* (nşr. Tâhâ Muhsin), Musul 1396/1976, s. 185-200; İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İstanbul 1984, s. 199, 205, 207, ayrıca bk. tür.yer.; Gânim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü’ş-şavtiyye ‘inde ‘ulemâ’it-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 214-217, 354, 360; Emîl Bedî Ya’kûb, *Mevsû’atü’l-hurûf fi’l-lugati’l-Arabîyye*, Beyrut 1408/1988, s. 501-522; *Büyûk Larousse*, İstanbul 1986, XXIII, 12054-12055.

İSMAİL DURMUŞ

VAZ’

(bk. MEVZÛ).

VAZ’

(الوضع)

On kategoriden (makûlât) biri olan, cevherin konunu veya durumunu belirten mevzû yerine kullanılan mantık terimi (bk. MAKÛLÂT; MEVZÛ).

VAZ’

(الوضع)

Lafızların belirli bir anlam karşılığında ortaya konulmasını ve lafız-anlam ilişkisini konu edinen bilim dalı.

Sözlükte “bir şeyi bir yere koymak” anlamındaki vaz’ın terim anlamı “lafızların bir mânaya karşılık belirlenmesi” şeklindedir. Filolojik düzlemde vaz’, lafızların belli bir mânaya delâlet etmek üzere ortaya konulması olduğundan bu bilim dalında lafız-anlam ilişkisi ve lafzın anlama delâlet keyfiyeti önem kazanmıştır. Bir ögenin bilgisinden ikinci ögenin bilgisine ulaşıldığı için delâlet meselesi bu bağlamda tartışılan temel konulardan birini teşkil etmiştir. Vaz’ ilminin gayesi değişik bilim dallarınca ortaya konan lafızları birbirinden ayırmak, özellikle lafzın hakiki ve mecazi kullanımını tesbit etmektir. Vaz’ ilmin-